

Horánszky Nándor

Kisgyermeket váró családok longitudinális vizsgálata

A demográfiai hullámhegyek és hullámvölgyek, az egyke-kérdés, a társadalom egyszeri újratermelődése (a kétgyermekes családok térhódítása), a népesség (relatív) fogyása, a születésszabályozás, az abortusz, annak mértéke, oka s társadalmi, erkölcsi, vallási megítélése, politikai felhangjai napjaink időszerű, sokakat foglalkoztató, megoldásra váró problémái; emellett a „nemzethalál” víziója, a nemzet elöregedése, az időseket eltartók számának csökkenése, népesedéspolitikai intézkedések, újabban a munkanélküliség társadalmat súlyosan érintő kérdése mind-mind olyan tényező, amely le nem zárható, szükségszerű és elkerülhetetlen vitákat kavart és kavart a magyar társadalom életében. Éppen ezért öröndetes, hogy a viták mellett üdvözölhetünk olyan egzakt vizsgálódásokat, amelyek keresik a jelenlegi helyzet kialakulásának okait, azok összetevőit, s ennek alapján néhány szociális, népesedéspolitikai intézkedés megtételéhez is alapot szolgáltathatnak. Az alább ismertetett könyv (a felmérésre rendelkezésre álló anyagi lehetőségek miatt) szerény, de fontos és korrekt dokumentum ezen a téren.

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Szociológia Tanszéke figyelemreméltó, időszerű és fontos sorozatot indított útjára „Házasság, család, gyermek (Családszociológiai műhelytanulmányok)” címmel. A sorozatszerkesztő a tanszék tanára: Kabai Imre. Az ő nevéhez fűződik az első négy kötet is, mely az OTKA támogatásával (OTKA I/3) „A kisgyermekes családok longitudinális vizsgálata” kutatás keretében jelent meg.

A kutatás tárgya az első gyermeküket váró szülők családi viszonyainak feltérképezése, a népesedési folyamatokkal való összefüggések feltárása, illetve az első gyermek születése után beállt változások, hatásmechanizmusok mibenlétének feltárása, kérdőívek segítségével.

Az első kötet – „Az első gyermekre várva...” címet viselő, a kutatás különböző szakaszaiban készült három elemző tanulmány – a vizsgálat eddigi eredményeit foglalja magában (beleértve a családi háttérre vonatkozó megállapításokat és a mai demográfiai helyzet bemutatását). A második kötet tartalmazza a külön a feleség (A), s külön a férj (B) számára készült, az élet minden területére kiterjedő, sokszor intim kérdéseket.

(176, ill. 162 kérdés a következő területeken: gyermekkor, szülői család; életút 14 éves kortól; házasságtörténet; tevékenységrendszer; munka, munkahely; jövedelemre vonatkozó adatok; kapcsolat rokonokkal, ismerősökkel; házasságuk értékelése; családtervezés, a gyermek megjelenése a családban; az elégedettség érzése; lakókörnyezet, lakáskörülmények.) A kérdések összességükben egyeznek egymással, csupán a férfi és nő helyzetéből adódó különbségekre vannak – szemmel láthatóan szakszerűen és igényesen – tekintettel. (Például a házasságtörténet, a házasság értékelése, a tevékenységrendszer esetében.) Vonatkozik ez a negyedik kötet kérdéseire is, amelyeket már az első gyermek születése után tettek fel a szülőknek. (Ez utóbbi felmérés eredményeit egy későbbi kötetben tervezik kiadni.) A harmadik kötet az elsőnek az angol nyelvű változata.

A kötetek tárgyilagos ismertetése megkívánja, hogy a recenzens – aki azonosul a szerző szándékával s gondolataival – néhány kérdést fogalmazzon meg.

1. Mennyire lehet egy bevallottan nem reprezentatív felméréssel a kitűzött célt elérni, azaz a demográfiai kátyúból való kivezető utat megkeresni?

A meginterjúvált családok száma 416 volt, e családok öt jellegzetes településtípushoz tartozó helyen élnek (Budapesten, Debrecenben és Hajdú-Bihar megye közép- és dél-keleti részén lévő „település-csoportjaiban”, idesorolva Balmazújvárost és Berettyóújfalut). Ezek az alminták tehát viszonylagosan tükrözik a népesség, a populáció megoszlását. A kérdőívek a legkevésbé iskolázott populáció esetében azonban csak kevéssé voltak alkalmazhatók, ezért az „érintett réteget” – kényszerűségből – kihagyták a felmérésből. Ebből következően az eredmények csak megközelítően adhatnak hű képet, de a megkérdezett rétegre nézve használhatóak, pontosabban jó kiindulópontot jelentenek. Számos szignifikáns adat megerősíti a felmérés hitelességét.

2. Tekintettel a folyamatosan bekövetkező rendszerváltozásra – hogy csak az azzal járó gazdasági gondokra utaljunk –, mennyiben lehet az 1986-ban kezdődött vizsgálatok eredményeinek érvényességét jelenleg is elfogadni? Például a „vállalna-e több gyermeket?” kérdésre adható mai válasz esetében. Úgy vélem, annak ellenére, hogy a nem örvendetes változások (pl. munkanélküliség) a felmérés kérdéseinek csak egy szűkebb körét érintik, s miután az előbb említett réteget kihagyták a felmérésből, az eredmények ebből a szempontból is korlátozottan tekinthetők.

3. Milyen konkrét és hasznosítható eredményekkel szolgál a felmérés?

A számszerű adatok, grafikonok, diagramok, táblázatok sokasága következtében csak néhány érdekes adat, tény kívánkozhat ismertetésünkbe a mélyebb összefüggések, változók, szignifikancia értékek, a szórás aránya, variancia-analízisek nélkül. Épp ezért szükséges megemlíteni az 1-3. táblázatot, amelyek 15 változó (testvérei száma, vallásos-e, házasságuk időtartama, boldog-e a házassága stb.) segítségével mutatják be a kívánt gyermekszám összefüggéseit, néhány alapváltozóval.

Érdekesebb megállapítások: a szülők kívánságának összesített eredménye átlagban 2,1 gyermek világra jött. – A 6. ábra többek között a kívánt gyermekek számát illetően az életkor, az iskolázottság, a lakóhely urba-

nizációs szintje és a vallásosság tényezőit mutatja be. A férfiaknál az iskolázottság, a nőknél a vallásosság a legerősebb motiváló tényező a több gyermek vállalására. (Ezt megerősíti a 4. ábra is.) Ugyanakkor a kívánt gyermekszám ott a legmagasabb, ahol mindkét fél vallásos. (Ezen házastársak aránya 12%.) A legkevésbé motiváló tényező a férfiaknál a vallásosság, a nőknél pedig az urbanizációs szint. Érdekes, hogy a megkérdezettek testvéreinek száma nincs kimutatható kapcsolatban a gyermekszámmal. Ugyanakkor a boldogságérzés (variancia-analízissel) a legerősebb magyarázó tényező. – A megkérdezettek csupán 2%-a érzi rossznak, boldogtalannak a házasságát. – A megkérdezettek 67%-a vallja, hogy a boldogsághoz kell a gyermek.

Fontos vizsgálati eredmény az is, hogy a tervezett gyermekek száma annál kevesebb, minél később születnek. Ebben a tekintetben a férfi és a nő álláspontja között nincs lényeges különbség. – Meglepőnek mondható eredmény, hogy a kívánt gyermekszám az önálló lakással rendelkezőknél a legalacsonyabb, míg a szülőknél lakók esetében a legmagasabb. Érdekes tény, hogy a gyermek „tervezése” és az anyagi helyzet nincs szignifikáns összefüggésben a kívánt gyermekszámmal (a nemeken belül azonban van eltérés).

A felmérték 12%-ának volt már abortusza. – A nők 20%-a, a férfiak 35%-a nem ismeri a meglévő népesedéspolitikai intézkedéseket.

4. A vizsgálati eredmények láttán lehet-e, hogyan lehet befolyásolni a családok helyzetét, a népesedési folyamatokat, azaz változtathatók-e a demográfiai magatartásmódok?

A kötetet kísérő tanulmányban (A demográfiai viszonyok alakulása és a család) sikerült megnevezni néhány olyan demográfiai gondot kiváltó okot, amelyek „sajátosan magyar jelenségek”. (Abortuszkérdés, a demográfiai hullámhegyek és hullámvölgyek váltakozása, az ezeket követő népesedéspolitikai intézkedések stb.)

A demográfiai problémák és a családok belső viszonyainak átalakulása között szoros összefüggés van. Ebből következő feladat a feleségek „családösszetartó funkciójának” megerősítése, „társadalmi szintű rendezése”, hiszen az adatok bizonyították, hogy a kulturált feleség szerepe a család harmonikus kapcsolataiban döntő tényező. (Ld. a család belső viszonyait tükröző 4. és 5. ábrát.) Ez a tény a nő szerepének sok esetben áldozatokkal járó átértékelődéséhez is vezet, érintve a „női egyenjogúsítás”, emancipáció politikailag eddig vallott – a családot sok esetben háttérbe szorító – felfogását.

A másik következtetés, hogy a különféle okokból bajba jutott családok számára speciális szociális intézmények kialakítása szükséges.

Mindezen folyamatok, intézmények beindulása esetén a vizsgálati eredmények hasznos adatokkal szolgálhatnak, s közelebb juttathatnak a „demográfiai magatartás és a családi élet közötti összefüggések megismeréséhez”. A felmérés végső soron lépcsőfoknak tekinthető a valóság, s ennek nyomán a teendők teljes megismeréséhez, különös tekintettel arra, hogy az első gyermek születése után feltett kérdésekre még nem olvashatjuk a kiértékelte válaszokat.

A következtetések magukért beszélnek, de feltehető a nehezen megválaszolható utolsó kérdés. Mikor lehet ezeket az eredményeket – mégha azok korlátozottak is – a gyakorlatban hasznosítani? S vajon mennyire izgalmas képet kaphatunk majd a második felmérés eredményeinek tükrében, a társadalmi átalakulások hatására kialakult vélemények alapján?

Irodalom

(Kabai Imre: Az első gyermekre várva...1. Elemző tanulmányok. 2. Kérdőívek. Debrecen, KLTE Szociológiai Tanszék, 1992. – Kabai Imre: Kisgyermek a családban. Kérdőívek. Debrecen, KLTE Szociológiai Tanszék, 1992. Házasság, család, gyermek. Családszociológiai műhelytanulmányok. 1,2, 4.)

FELHÍVÁS

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Szociológiai-
és Szociálpolitikai Intézete által meghirdetett

terület- és településfejlesztési továbbképző szakra

A szakosító továbbképzés célja, hogy a helyi-, regionális és országos közigazgatásban dolgozók, az államigazgatáshoz, a tervezővállalatokhoz, a településfejlesztéshez kapcsolódó gazdálkodó szervek munkatársai számára átfogó ismereteket adjon a terület- és településfejlesztés, a helyi-, regionális és országos közigazgatás elméleti, módszertani és gyakorlati kérdéseiről, megismertesse a hallgatókat a regionális fejlesztés, a településpolitika és az önkormányzatok irányításának nemzetközi tapasztalataival, s fejlessze a tudatos helyi-területi politika gyakorlásához szükséges készségeket.

A továbbképzésben felsőfokú diplomával rendelkezők vehetnek részt. Az oktatás időtartama: két év. Sikeres tanulmányaik végén a résztvevők terület- és településfejlesztő szakos egyetemi oklevelet kapnak.

Az oktatási feladatokat az ELTE és a Magyar Tudományos Akadémia kutatóintézeteinek munkatársai, meghívott elméleti és gyakorlati szakemberek, esetenként külföldi szakértők látják el. A foglalkozások szemeszterenként négy alkalommal, havonta egyszer: csütörtökön, pénteken és szombaton lesznek.

A továbbképzést Enyedi György professzor irányítja.

A képzés önköltséges, a tandíj szemeszterenként 25.000 Ft.

Jelentkezési határidő: 1992. május 10. Jelentkezési lapok az ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézetében (1088 Budapest, Pollack Mihály tér 10.) igényelhetők. A jelentkezők júniusban felvételi beszélgetésen vesznek részt.

Az első két szemeszter alapozó jellegű. Tantárgyak: bevezetés a regionális tudományokba, regionális gazdaságtan, regionális politika, területi társadalmi tervezés, környezetpolitika és civil társadalom, közigazgatási alapismeretek, a modern közgazdaságtan irányzatai, politikatudományi alapismeretek, a társadalmi konfliktusok szociológiája, települészociológia-urbanisztika, szervezetszociológia, szociálpolitika.

A második tanév két fő iránya: településfejlesztő és humán- (szociál-, egészségügy-, oktatás-) politikus. Ekkor a szakdolgozati témaválasztásban kifejeződő egyéni érdeklődéshez, az évfolyamok szakmai összetételéhez igazodó választható tantárgycsoportokat hirdetünk meg.

A képzés kezdete: 1993. szeptember.

Tóth László

A homoszexualitás problémája a modern társadalmakban

(Workshop típusú speciálkollégium 1993. II. félév)

A speciálkollégium célja:

- a.) a régi és modernkori homoszexualitással mint társadalmi jelenséggel kapcsolatos ismeretek átadása;
- b.) a magyarországi homoszexualitás vizsgálatára alkalmas szociológiai módszerek megismertetése és gyakorlása;
- c.) a téma iránt érdeklődők részvételével egy gay kutatóműhely kialakításának megalapozása;
- d.) külföldi és magyar segítségével homoszexualitásra szakosodott dokumentációs bázis megteremtése.

A kurzus során elérendő közvetlen célok:

- a.) átfogó képet adni a modernkori – elsősorban férfi – homoszexualitás társadalom- és ideológiatörténetéről, valamint a jelenség társadalmi fogadtatásáról;
- b.) a rendelkezésre álló számítógépes adatbázis segítségével (2000 fős 15 éven felüli minta, független változók; továbbá szexuális attitűdkérdések közé besorolt homoszexuálisokkal kapcsolatos kérdések; homoszexuális gyakorlatra vonatkozó kérdések – maximum 50 válaszadót érint; egy, a válaszadók homoszexualitással kapcsolatos megítélését mérő nyitott kérdés), adatbáziskezelési gyakorlat az SPSS-szel (átkódolás, táblaszerkesztés, esetleg komolyabb matematikai statisztikai eljárások);
- c.) magyar homoszexuálisokkal készített interjúkból szerkesztett szöveggyűjtemény segítségével interjúelemzés;
- d.) interjúk készítése interjúalanyok vállalkozott homoszexuálisokkal és leszbikusokkal;
- e.) kérdőíves adatelemzés: a társadalom viszonya a homoszexualitáshoz;
- f.) résztvevő megfigyelés a különböző homoszexuális találkozóhelyeken, „meleg” ismerősök segítségével (szórakozóhelyek, fürdők, strichplatz stb.);
- g.) a homoszexualitásról és a homoszexuálisokról a magyar sajtóban és általában a tömegkommunikációban sugallt kép feltárása;

h.) a magyar homoszexuális sajtó (Mások) elemzése a magyar homoszexuálisok problémáinak megismerése céljából;

i.) filmelemzés: a homoszexualitás és a homoszexuálisok ábrázolása;

j.) magyar és idegen nyelvű irodalom gyűjtése és feldolgozása, ami egy tematikus gyűjteményt teremtene, továbbá a hallgatók önálló tudományos tevékenységének fejlesztését segítené.

Az 1993 februárjában kezdődő speciálkollégium jórészt alapozó és előkészítő jellegű lenne: megteremtené a további képzés és kutatás tárgyi és módszertani ismereti alapjait.

A kivitelezhető tematika – ami természetesen a jelentkezők érdeklődésének függvényében és az egyes témák kiterjedtségéhez igazodva várhatóan változik – a következő lenne:

1. Szexualitás az európai típusú modern társadalmakban (a témában járatos előadó, ha egyáltalán szükséges egy ilyen bevezető).

2. Szexuális attitűdök és viselkedéstípusok Magyarországon.

(Forrás: az 1991. évi OTE survey feldolgozott anyaga.)

3. A homoszexualitás modernkori története: elmélet- és mozgalomtörténet a 19-dik század elejétől. (Forrás: Új Forrás 1992/3.)

4. A modernkori magyar férfi homoszexualitás társadalomtörténete a Horthy-korszaktól napjainkig.

(Forrás: Valóság, 1991/9; továbbá néhány, még élő „nagy öreggel” készítendő interjú.)

5. Homofil és gay liberation irányzatok a magyar homoszexuális mozgalomban; kerekasztal beszélgetés a két bejegyzett egyesület és az informálisan megszerveződött csoportok képviselőinek részvételével.

6. leszbikusok Magyarországon (egy leszbikus párral készített interjú alapján; további interjúk is készíthetők a rendelkezésre álló idő alatt).

7. A Kinsey Reportok megfelelő részei az amerikai homoszexualitásról.

8-9. A szerkesztett homoszexuális interjúk elemzése.

(Forrás: meglévő megszerkesztett interjúanyag, kb. 120 oldal terjedelemben.)

10-11. Az Orvostovábbképző Egyetemen 1991-ben készült kérdőív számítógépes adatbázisának feldolgozása.

(Forrás: maga az adatbázis, emellett a Konfliktuskutató Intézet által kiadandó egészségpszichológiai kötetbe leadott elemzés.)

12. A hallgatók kötetlen mélyinterjúkat készíthetnének erre vállalkozó férfi és női homoszexuálisokkal, ami könnyen megszervezhetőnek tűnik. (Nem önálló foglalkozás.)

13. Egy homoszexualitással foglalkozó film elemzése (valószínűleg az „Őrült nők ketrece”, de lehet valamelyik Fassbinder mű is, ez döntés kérdése).

14. Értékelés, a hallgatók önálló munkáinak megbeszélése

Az értékelés elemei

- a.) az órákon kifejtett tevékenység;
- b.) az önállóan végzett interjúelemző, interjúkészítő és számítógépes adatfeldolgozó munka;
- c.) egy egyeztetett témából készített tanulmány.

A speciálkollégiumra jelentkezhet minden egyetemi hallgató.

A workshop első foglalkozása (óramegbeszélés) 1993. február 2-án volt az ELTE Szociológiai Intézetében (Bp. VIII. Pollack Mihály tér)

Irodalom

- Erőss László: Furcsa párok, *Gondolat*, 1983.
- Géczy János: Vadnarancsok II. *JAK Füzetek* 1987 ill. a *Vadnarancsok* c. kötet megfelelő része, 1991
- Szentágotthay János: A homoszexualitásról, *Valóság*, 1991:9. sz.
- Tóth László: A homoszexualitás helyzete Magyarországon, *Mozgó Világ*, 1991:3.sz.
- Tóth László: Egy földalatti mozgalom henyetlása és felemelkedése, *Valóság*, 1991:9.sz.
- Tóth László: A homoszexualitásról elfogultan, *Uj Forrás*, 1992:3.sz.
- Alvarez, Walter: Homosexuality and Other Form of Sexual Deviance, *Pyramid*, 1974
- Bronski, Michael: Culture Clash: The Making of Gay Sensibility, *South End*, 1984.
- Dannecker, Martin: Theories of Homosexuality, *Gay Men's*, 1981
- Denney, Michale et al.(eds.): The Christopher Street Reader, *Wideview-Perigee*, 1983
- Gebhard, Paul; Johnson, Alan: The Kinsey Data: Marginal Tabulations of the 1938-1963 Interviews Conducted by the Institute for Sex Research, *W.B.Saunders*, 1979
- Kinsey, Alfred; Pomeroy, Wardell; Martin, Clyde; Gerbhardt, Paul: Sexual Behavior in the Human Female, *W.B.Sanders*, 1953
- Kinsey, Alfred; Pomeroy, Wardell; Martin, Clyde; Gerbhardt, Paul: Sexual Behavior in the Human Male, *W.B.Sanders*, 1948
- Levine, P.Martin: Gay men. *The Sociology of Male Homosexuality*, *Harper and Colophon Books*, 1979.
- Rueda, Enrique: The Homosexual Network: Private Lives and Public policy, *Devin Aldair*, 1982.
- Shapiro, Nat, ed.: Whatever It is, I'm against it, *Simon and Schuster*, 1984.
- Thompson, Mark ed.: Gay Spirit: Myth and Meaning, *St. Martin's*, 1987

CONTENTS

Ilona Kovács:

The Price of Health in the U.S.

Danny Pieters:

Introduction into the Social Security Law of the Member States
of the European Community

Júlia Vajda:

Household Economy in Worker's Households

Attila Wéber:

You can Live in Peace with Others only if You are in Harmony
with Yourself
An Interview with András Lányi about the Fidesz Academy

Bill Jordan:

Reorganization and its Discontents

Sára Kádár:

Case Study from the Practice of Family Care

Nándor Horánszky:

Longitudinal Research about Families Expecting Babies

László Tóth:

The Problem of Homosexuality in Modern Societies

English Summary

Ilona Kovács: The Price of Health in the U. S.

This paper being motivated by the most shocking and controversial facts of U. S. health-care system gives a general and brief description of this system from a historical perspective, and strives to allow a deep insight into how controversially it really works. In the United States far more has been spent on health care than in any other nation in the world both in terms of per capita, and share in GDP. Meanwhile the United States is the only highly developed country that fails to provide health insurance for everyone – 34 million remain uninsured –, and leaves more and more families exposed to growing fear from medically induced financial disaster.

The U. S. health care system can be characterized as a patchwork system, dominated by job-linked health insurance – nearly 150 million people are insured such a way –

combined with a rising share of government-financed programs (Medicaid and Medicare) mostly the elderly and poor.

The paper focuses on the most dominant issues in health care: access to insurance, the size and scope of insured and uninsured, and who shoulders the burden of soaring costs.

The author proves with underlying cross-country data that, first, the U. S. spends as high as 25% more to health care than it would fit to its level of economic development, and second, the wealth of the nation is not reflected by the health of the nation, compared to other European highly developed countries.

The role of the contributing factors in rising costs is discussed. And also a touch of debates over how to cure the U. S. ailing health system is shown.

The author's hope is that lessons might be drawn from U. S. experiences for Hungary's health care system too, however different the two systems are.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Horánszky Nándor – neveléstörténész,
Országos Közoktatási Intézet

Bill Jordan – szociológus, szociális munkás,
a társadalomtudományok professzora,
Exeteri Egyetem

Kádár Sára – családgondozó

Kovács Ilona – közgazdász,
MTA Közgazdaságtudományi Intézete

Danny Pieters – jogász, egyetemi tanár,
Katholieke Universiteit Leuven

Tóth László – szociológus,
Orvostovábbképző Egyetem

Vajda Júlia – szociológus,
ELTE Szociológiai Intézete

Wéber Attila – szociológus,
Országgyűlés Hivatala
